

Ελεύθερη Οικονομία;
N. KAZANAS

Πολλά λέγονται και γράφονται πάλι (2008 Μάρτιος) για ελεύθερη αγορά και αποκρατικοποιήσεις. Κι ενώ η κυβέρνηση αρέσκεται να αποκαλείται (Νέο-)Φιλελεύθερη όντας Νέο-Δημοκρατική, τα συνδικάτα εκφράζουν τεράστια δυσαρέσκεια βλέποντας τα ούτως ή άλλως ισχνά εισοδήματά τους (και συντάξεις) να εξανεμίζονται στο ισχυρό ρεύμα ακρίβειας.

Κατά τα άλλα για την Ολυμπιακή Αεροπορία, φαληρισμένη εδώ και χρόνια, αναζητείται αγοραστής και γίνονται εξαγγελίες για ιδιωτικοποίηση (εν ευθέτω χρόνω) του ΟΤΕ, της ΔΕΗ, της ΕΥΔΑΠ, των λιμένων και ό,τι άλλο. Συχνότατα τα τελευταία 20 χρόνια διαβάζουμε κι ακούμε περί φιλελευθερισμού, ελεύθερης οικονομίας κι αγοράς, πάντα σε συνάφεια με αποκρατικοποιήσεις – όπως πχ πριν από 16 τόσα χρόνια Κρατικοποιημένη Αποκρατικοποίηση του κ.Τ.Μίχα, Κράτος και πάλι Κράτος..., κ.Θ.Αναστασιάδη¹, κλπ κλπ. Αναμφίβολα, η αποκρατικοποίηση διαφόρων επιχειρήσεων θα συμβάλει στην εξυγίανση της οικονομίας και είναι απαραίτητο στοιχείο στην ελεύθερη οικονομία. Αλλά αρκεί αυτό; Σε αυτό το μέτρο πρέπει να δοθεί βάρος ή, έστω, πρέπει αυτό να είναι η αρχή;

Μια πρώτη απάντηση δίνεται εμπειρικά από την Βρετανική Οικονομία η οποία βρέθηκε σε ύφεση για πάρα πολλά χρόνια μετά από τις τεράστιες αποκρατικοποιήσεις (ίσως εξαιτίας αυτών) και τα συναφή μέτρα της Νέας Δεξιάς (New Right) που προώθησαν οι Κυβερνήσεις της κας Θάτσερ στην δεκαετία του '80. Η ανεργία κάλπαζε, η βιομηχανία βρισκόταν σε τέλμα και ακόμα χειρότερα, υπήρχε σοβαρός κοινωνικός αναβρασμός που κατά διαστήματα εκρήγνυνταν σε διαδηλώσεις, συγκρούσεις, εμπρησμούς και παρόμοιες ταραχές. Παρόμοια φαινόμενα παρουσιάστηκαν στη Γαλλία και πρόσφατα εδώ στην Ελλάδα.

Οι κρατικές επιχειρήσεις σίγουρα δεν είναι το μόνο ή κύριο στοιχείο του κρατι(κι)σμού. Και το πρώτο ίσως ερώτημα που τίθεται αφορά τους λόγους που υπάρχει ο κρατισμός στην έκταση κι ένταση που γνωρίζουμε σήμερα. Οπωσδήποτε δεν ξεφύτρωσε αυτόματα ή τυχαία, ούτε επιβλήθηκε από εξωγήινα όντα.

Ένα δεύτερο ερώτημα είναι γιατί θέλουν τη λεγόμενη ελεύθερη οικονομία όλοι αυτοί που την αποζητούν και την

διατυμπανίζουν. Τι είναι “ελεύθερη οικονομία”; Όλοι άραγε εννοούν και αναφέρονται στο ίδιο πράγμα;

Ο κρατισμός υπάρχει διότι απλούστατα τον θέλει η πλειοψηφία. Εκείνη που καθορίζει τις τάσεις και την μορφή της κοινωνίας. Σε πρώτη φάση, κάποια λειτουργία και μορφή κράτους είναι αναγκαία όταν πολλές ξεχωριστές υπάρξεις συμβιώνουν σε μια κοινότητα. Σε δεύτερη φάση οι “κρατούντες” ενδίδουν στον πειρασμό να διαιωνίσουν και να επεκτείνουν τον έλεγχο τους: έτσι εισδύουν σε τομείς εκτός της φυσικής αρμοδιότητας τους κι αυτές οι παρεμβάσεις επιφέρουν ανωμαλίες σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής. Σε τρίτη φάση το κράτος παρεμβαίνει περισσότερο (ή λιγότερο, ανάλογα με το κλίμα που επικρατεί) για να διορθώσει τις ανωμαλίες. Και βέβαια από δω και πέρα έχουμε φαύλο κύκλο.

Έτσι φτάνουμε στο δεύτερο ερώτημα. Θέλουμε ελεύθερη οικονομία προφανώς για να εξαλειφθούν οι ανωμαλίες που προκάλεσε ο κρατισμός, δηλαδή ο επιπρόσθετος παρεμβατισμός. Αυτό σημαίνει ότι η συνολική κρατική λειτουργία πρέπει να επανέλθει στην πρωταρχική, αυστηρά απαραίτητη μορφή της και μόνο. Διαφορετικά, αν υπάρχουν μη απαραίτητες λειτουργίες, θα υπάρχουν ανωμαλίες – που πάλι θα απαιτούν παρέμβαση. Έτσι χρειάζεται να καθοριστούν οι αυστηρά αναγκαίες λειτουργίες του Κράτους.

Ο κ. Ανδριανόπουλος που εμφανιζόταν ως “νεοφιλελεύθερος” πρεσβεύοντας “ελεύθερη αγορά” “ελεύθερες επιλογές” και “λιγότερο κράτος”, ωστόσο έγραφε: “Το δημόσιο έχει σήμερα έναν αρκετά σημαντικό ρόλο...την προστασία των αδυνάτων πολιτών από τη σκληρότητα της ζωής. Η κοινωνική πρόνοια, ασφάλιση, υγεία, παιδεία, πολιτισμός κι αθλητισμός αποτελούν τομείς στους οποίους το σύγχρονο κράτος της ελευθερίας έχει υποχρέωση να δείξει τη φροντίδα και το ενδιαφέρον του.”² Ο κ. Ανδριανόπουλος προφανώς πιστεύει πως οι αποκρατικοποιήσεις αρκούν για να επιφέρουν ελεύθερη οικονομία.

Αυτή βέβαια δεν είναι καθόλου “(νέο-)φιλελεύθερη” στόχαση αλλά καθαρόαιμη “νέο-συντηρητική” (Όλοι οι στοχαστές που αναφέρονται από τον κ.Α στο βιβλίο του ανήκουν στη Νέα Δεξιά των ΗΠΑ ή της Βρεταννίας. Στις ΗΠΑ φιλελεύθεροι θεωρούνται οι Δημοκρατικοί, όχι οι Ρεπουμπλικάνοι και στη

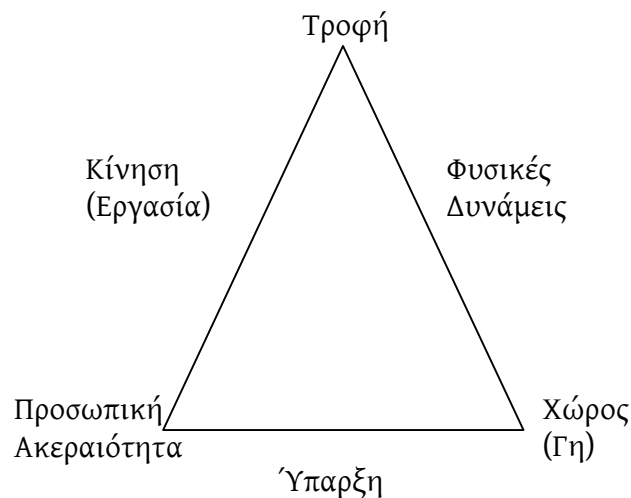
Βρεταννία υπάρχει κόμμα Φιλελευθέρων – Liberal Democrats – με ορισμένες αρχές πολύ διαφορετικές από τους (νέο-) Τόρηδες). Τι είδους ελεύθερη οικονομία είναι αυτή; Πως διαφέρει από την σοσιαλδημοκρατία που ξέρουμε; Και που θα βρεθούν τα χρήματα για να “φροντίζει” το στοργικό μας Κράτος όλους αυτούς τους τομείς; Είναι απαραίτητες λειτουργίες του Κράτους αυτές; Τι είναι αυτή η “σκληρότητα της ζωής” και πώς και γιατί διαιωνίζεται; (Ας προστεθεί πως τέτοιες εκφράσεις δεν έχουν θέση σε πολιτικο-οικονομικές αναλύσεις.)

Πέραν τούτου υπάρχει μια σοβαρότερη, ριζικότερη άποψη που μόνο οι παραδοσιακοί φιλελεύθεροι πρεσβεύουν. Τη θεωρούν απαραίτητη προϋπόθεση για ελεύθερη οικονομία³.

Η ζωή είναι το πολυτιμότερο αγαθό. (Ακόμα κι όταν σε ορισμένες περιπτώσεις ένα άτομο θυσιάζει τη δική του, το κάνει για χάρη της ζωής άλλων.) Έτσι η νομοθεσία της Πολιτείας απαγορεύει τη σωματική βλάβη και τον φόνο διασφαλίζοντας την προσωπική ακεραιότητα του πολίτη ώστε να μπορεί αυτός να ζει απρόσκοπτα.

Αυτό όμως δεν αρκεί. Για να συντηρηθεί στη ζωή ο άνθρωπος χρειάζεται τροφή, ρουχισμό και στέγη. Έτσι πάλι η νομοθεσία απαγορεύει την κλοπή και την κατακράτηση διασφαλίζοντας τη (νόμιμη) περιουσία των πολιτών και την ελευθερία να κινούνται, να συναθροίζονται κλπ, για την απόκτηση τροφής και των άλλων αγαθών που συντηρούν και εμπλουτίζουν τη ζωή. (Εκτός από τη συντήρηση του σώματος είναι κι η ανάπτυξη του νου! Όλα αυτά είναι η εργασία.)

Αλλά ούτε αυτό αρκεί. Όλες οι πολιτικές οι ελευθερίες (μετακίνησης, συνάθροισης κλπ) αχρηστεύονται αυτόματα όπου δεν υπάρχει πρόσβαση στον χώρο! Αν δεν υπάρχει χώρος, ή αν ο χώρος που θέλουμε να κινηθούμε (για να αντλήσουμε ή να αποθηκεύσουμε αγαθά) δεν είναι προσιτός (δηλ. ανήκει σε άλλους, που απαγορεύουν πρόσβαση και χρήση του), τότε η μετακίνηση μας κλπ δεν μπορεί να γίνει. Χρειάζεται λοιπόν πρόσβαση στον χώρο. (Στο διάγραμμα μας συγκεντρώνονται συνοπτικά όλες αυτές οι σχέσεις.)

Ο χώρος στην περίπτωση των ανθρώπων δεν είναι κάτι αόριστο: είναι η γη, η ξηρά, η στέρεη επιφάνεια του πλανήτη μας. Εδώ υπάρχει και κινείται ο άνθρωπος. Το σώμα του, όντας υλικό, καταλαμβάνει χώρο καθ'όλη τη διάρκεια της ύπαρξης του και σε ανάπαυση και σε κίνηση. Οι τροφές και τα ρούχα του προέρχονται από το φυσικό περιβάλλον του ενώ ο τόπος κατοικίας ή εργασίας του πάλι καταλαμβάνει χώρο. Σε κάθε περίπτωση ο χώρος είναι η γη, το έδαφος, η στέρεη επιφάνεια.

Είναι φανερό λοιπόν ότι για να συντηρείται στη ζωή ο άνθρωπος χρειάζεται και πρόσβαση στον χώρο – στη γη.

Γι αυτό ο Τζών Λοκ, ο “πατέρας” ίσως της κλασικής φιλελεύθερης στόχασης, γράφει: ο άνθρωπος μπορεί να κάνει δική του περιουσία αυτό που παρέχει η Φύση σε όλους “εφόσον μένει αρκετό κι εξίσου καλής ποιότητας για τους άλλους” (26) και συγκεκριμένα “η ιδιοποίηση κομματιού γης ... δεν δημιουργεί μειονέκτημα σε άλλους εφόσον υπάρχει ακόμα αρκετή γη ίδιας ποιότητας για όσους δεν έχουν προμηθευτεί” (32)⁴. Αν όμως δεν μένει αρκετή και της ίδιας ποιότητας για πάρα πολλούς;

Σήμερα σε καμιά Πολιτεία η νομοθεσία δεν διασφαλίζει αυτή την ισότιμη πρόσβαση στον χώρο για όλους τους πολίτες! Αλλά επειδή γενικά έχουμε κάποιο σπίτι, επειδή έχουμε πρόσβαση σε τόπο εργασίας (γραφείο, κατάστημα, αγρό κλπ) κι επειδή οι δρόμοι κι άλλοι κοινόχρηστοι χώροι (πλατείες, εκκλησίες,

αεροδρόμια κλπ) είναι ελεύθερα προσιτοί, δημιουργείται η ψευδαίσθηση ελεύθερης πρόσβασης ή χρήσης του χώρου. Στην πραγματικότητα υπάρχει σοβαρότατος περιορισμός και καθόλου ισότιμη ελεύθερη πρόσβαση για όλους. Μερικοί έχουν στην ιδιοκτησία τους τεράστιες εκτάσεις γης, άλλοι λιγότερες, άλλοι ένα σπίτι ή χωράφι, άλλοι τίποτα. Επιπλέον εδάφη είναι λιγότερο ή περισσότερο πολύτιμα (επιθυμητά), λόγω θέσης ή γονιμότητας. Έτσι όσοι δεν έχουν γη αναγκάζονται –για να ζήσουν!– να πληρώνουν μέρος του εισοδήματός τους σε αυτούς που έχουν. Οι δε ιδιοκτήτες, απολαμβάνουν πλεονεκτήματα κι αποκτούν πλούτο εις βάρος των άλλων. Επιπλέον ορισμένοι κρατούν τη γη τους αχρησιμοποίητη - συχνά για να αυξήσουν το κέρδος τους καθώς οι τιμές ανεβαίνουν - ενώ άλλοι την χρειάζονται!

Η γη δεν είναι περιουσιακό στοιχείο. Οι άνθρωποι πρέπει φυσικά να έχουν εξασφαλισμένη για πολλά χρόνια την κατοχή και χρήση ενός κομματιού για τόπο κατοικίας κι εργασίας – αλλά όχι σε βάρος άλλων. Και εδώ ο Λοκ δίνει ένα κριτήριο για το τι συνιστά περιουσία: από όσα παρέχει η Φύση σε οτιδήποτε ο άνθρωπος σμίξει τη δική του εργασία μετακινώντας το, αυτό γίνεται περιουσία του (26). Με άλλα λόγια, “περιουσία” είναι προϊόντα της παραγωγής – και βέβαια φθαρτά. Η γη διαφέρει. Λέει ακόμα ο Λοκ: *όσα ένας άνθρωπος περικλείνει (=ιδιοποιείται) και χρησιμοποιεί είναι δικά του, αν όμως δεν χρησιμοποιούνται (οι καρποί δεν μαζεύονται κλπ) “τότε αυτό το κομμάτι γης, παρά την περικύλιση, θα θεωρηθεί σαν ελεύθερος αγριότοπος και θα μπορεί να ανήκει σε όποιον άλλον”* (38).

Ο Μάρξ διείδε καθαρά την κατάσταση και την αναφέρει επανειλημμένα με την δική του ορολογία: *“Εξαιτίας της εξάρτησης της εργασίας από τη Φύση προκύπτει ότι σε όλες τις εποχές της κοινωνίας και του πολιτισμού, ένας άνθρωπος που δεν έχει άλλη περιουσία εκτός από την εργασιακή του δύναμη, θα είναι αναγκαστικά ο δούλος ανθρώπων που έγιναν ιδιοκτήτες των αντικειμενικών μέσων της εργασίας (=γη και κεφάλαιο). Μπορεί να εργάζεται και επομένως να ζει μόνο με την άδειά τους (...). Στη σημερινή κοινωνία τα μέσα εργασίας είναι μονοπώλιο των γαιοκτημόνων και των καπιταλιστών (το μονοπώλιο της ιδιωτικής γαιοκτησίας αποτελεί μάλιστα τη βάση του καπιταλιστικού μονοπωλίου).”*⁵

Εκατόν τόσα χρόνια πριν τον Μάρξ ο Άνταμ Σμιθ έγραψε⁶: *«Μόλις η γη οποιασδήποτε χώρας γίνει όλη ατομική περιουσία, οι γαιοκτήμονες αρέσκονται, όπως όλοι οι άλλοι άνθρωποι, να θερίζουν εκεί που ποτέ δεν έσπειραν και ζητούν κάποιο μίσθωμα ακόμα και για*

τα φυσικά προϊόντα της. Η ξυλεία του δάσους, το χορτάρι του χωραφιού κι όλοι οι φυσικοί καρποί της γης, όταν η γη ανήκε από κοινού (σε όλα τα μέλη της κοινότητας), στοιχίζουν στον εργαζόμενο μόνο την προσπάθειά του να τα μαζέψει. Τώρα όμως, ακόμα και για τον εργαζόμενο γεωργό έχουν ένα πρόσθετο κόστος. Πρέπει τώρα να πληρώσει για την άδεια να τα μαζέψει: πρέπει να παραδώσει στον ιδιοκτήτη ένα τμήμα από το προϊόν που η εργασία του μαζεύει ή παράγει».

Σαφώς, σε τέτοιες συνθήκες η οικονομία δεν είναι ελεύθερη – τουλάχιστον για τους πολλούς ακτήμονες! Ένεκα αυτής της επιβάρυνσης, που έχει διογκωθεί με τα χρόνια, πολλοί άνθρωποι μένουν σε στέρηση κι έχουν ανάγκη κρατικών παροχών. Οι αποκρατικοποιήσεις και παρόμοια μέτρα δεν πρόκειται να βοηθήσουν αυτή την άποψη. Το όλο οικονομικό σύστημα παραμένει ανελεύθερο στη βάση του.

Αλλά προσέξτε το χαριτολόγημα “οι γαιοκτήμονες αρέσκονται όπως όλοι οι άλλοι άνθρωποι να θερίζουν εκεί που ποτέ δεν έσπειραν” – το οποίο κρύβει μια σοβαρότατη καταγγελία: οι άλλοι άνθρωποι τιμωρούνται από το Νόμο αν θερίσουν εκεί όπου δεν έχουν σπείρει ενώ οι γαιοκτήμονες απολαμβάνουν ένδοξη και ανεξήγητη ασυλία.

Ο άνθρωπος έχει τρεις βασικές ανάγκες για τη διαβίωση του: προσωπική ακεραιότητα, πρόσβαση στον χώρο και τροφή. Όπως η νομοθεσία προστατεύει την προσωπικότητα, την ελευθερία κίνησης και την περιουσία του, έτσι θα πρέπει να του διασφαλίζει κι ελεύθερη πρόσβαση στον χώρο. Μόνο τότε θα υπάρξει πραγματικά “ελεύθερη” οικονομία.

Ιδού λοιπόν ένα βασικό σύγχρονο πρόβλημα. Πώς οι άνθρωποι να έχουν (όσοι θέλουν) ελεύθερη πρόσβαση στη γη και την αποκλειστική κατοχή που ο καθένας χρειάζεται ενώ τα εδάφη, και κυρίως τα πιο πλεονεκτικά, είναι εκ φύσεως περιορισμένα και πεπερασμένα.

(Η λύση δεν βρίσκεται σε εθνικοποίηση ή κρατικοποίηση γαιών ούτε σε ανακατανομή τους._

* ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Καθημερινή 10/9/91 σ.8 & 8/9/91 σ. 16
2. Ο Θρίαμβος του Δημοκρατικού Καπιταλισμού, Αθήνα 1989 σ.151
3. Πχ διάφορα προεκλογικά маниφέστα κι άλλες διακηρύξεις ή δημοσιεύσεις του Βρετανικού Liberal Party.
4. John Locke, Concerning Civil Government, 2nd Essay
Σε παρένθεση είναι η σχετική παράγραφος που σε όλες τις εκδόσεις αριθμούνται.
5. Κριτική του Προγράμματος Γκότα...(1875), I, 1 & 2. Δική μας υπογράμμιση.
6. Πλούτος των Εθνών (1776), βιβλίο Α, κεφ.6.